

6

2010

КИЇВСЬКА СТАРОВИНА

У НОМЕРІ:

Ігор Скочиляс

“Збирання спадщини”:
минуле Галицької (Львівської)
єпархії в “доісторіографічній”
традиції другої половини
XVII-XVIII століть

Руслана Шеретюк

Уніатська церква в етноконфе-
сійній політиці російського
уряду (1795-1796 рр.)

Тетяна Лях

Міфологічна картина світу
в новелістиці

Марка Черемшини

КИЇВСЬКА СТАРОВИНА

листопад-грудень
2010

*Науковий
історико-філологічний журнал
Виходить 1 раз на 2 місяці*

**№6
(346)**

Заснований 1882 р.

Був друкованим органом
Київської Старої Громади

Головний редактор
П. П. Толочко

Редакційна колегія:

*Ю. М. Алексєєв
Т. І. Гундорова
А. М. Киридон (заступник головного редактора)
З. І. Кирилюк
С. М. Клапчук
В. Ф. Колесник
М. Ф. Котляр
В. П. Ляхоцький
Т. С. Мейзерська
О. С. Онщенко
М. І. Сенченко
В. А. Смолій
О. Г. Сокирко
І. А. Стоянов
Е. П. Стоянова
О. В. Тищенко
Н. О. Зіневич (відповідальний секретар)*

**Журнал
Київського
славістичного
університету**

Постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 8 вересня 1999 р.
№ 01-05/9 журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в
яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових
ступенів доктора і кандидата наук за спеціальностями "історичні науки" та
"філологічні науки".

ЗМІСТ
Статті та повідомлення

Наталія СІНКЕВИЧ

Чудо і надприродне в українській ранньобароковій літературі: “Парергон святих чудес ікони Пресвятої Богородиці в монастирі Куп’ятицькому” як агіографічний твір 3

Георг СКОЧИЛЯС

“Збирання спадщини”: минуле Галицької (Львівської) єпархії в “доісторіографічній” традиції другої половини XVII – XVIII століть 18

Руслана ШЕРЕТЮК

Уніатська церква в етноконфесійній політиці російського уряду (1795-1796 рр.) 26

Катерина КОРОТИЧ

Вербальна презентація персонажа в драматичному творі (на матеріалі п’єси М. Кропивницького “Глитай, або ж павук”) 40

Оксана ТИХОВСЬКА

Екзистенційна проблематика драматичного малюнку “Бенкет” М. Рильського 47

Катерина ОЛЕНИЧ

Коломийковість як тип мислення у закарпатському музичному фольклорі 52

Валентина БАРЧАН

Експресіоністична естетика й мистецька свідомість в Україні 10-20-х рр. XX ст. ... 61

Руслана ЖОВТЯНИ

Українсько-німецькі літературні взаємини у творчості Юрія Клена 70

Петро КИРИДОН

Партійно-державна номенклатура Української РСР: перегляд принципів і методів функціонування в 1953 – на початку 1956 років 77

Джерела з історії України

Олена БУГАЄВА

Українська музична біографіка у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (закінчення) 91

Валерій ВЛАСЕНКО

До громадсько-політичної діяльності Василя Филоновича у Болгарії у 1921-1922 рр. 97

Сергій СЕГЕДА

Закордонні українські національно-патріотичні військові видання міжвоєнного періоду.....116

Історичні постаті

Тетяна ЛЯХ

Міфологічна картина світу в новелістиці Марка Черемшини126

Олена МОКРОУСОВА

Творчість Павла Альошина крізь призму архітектурних конкурсів136

Нотатки

Ольга МІКУЛА

Олена Пчілка про українську вертепну драму161

Наталія ПЕТРИЦА

Назви за оселею у складі чеських антропонімних формул XV–XVIII століть168

ЗМІСТ журналу за 2010 рік 173

© Київська старовина, №6, 2010

(Бл.
з дві
орик
Георг
та М
перл
в яко
було
/
учас
на пр
у зап
культ
деся
Пра
3
палк
свою
С
пр
Б

Київ

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА ДРАМАТИЧНОГО МАЛЮНКУ “БЕНКЕТ” М. РИЛЬСЬКОГО

Оксана ТИХОВСЬКА

Драматичний малюнок “Бенкет” М. Рильського є мало відомим твором поета, його не можна було знайти ні в одному збірнику поезій, ні тим більше в хрестоматіях. Радянське літературознавство обминало його своєю увагою, лише Л. Новиченко, аналізуючи ранню творчість М. Рильського згадав про цей твір. За спостереженням дослідника, драматичний малюнок “Бенкет”, поема “Царівна” та ідилія “На узліссі” – “три ліро-епічні фрагменти 1917 – 1918 рр. складають своєрідну “трилогію пошуків” молодого Рильського. Це пошуки виходу з кризового стану – а власний стан уявлявся поетові саме таким, – пошуки духовної точки опори в навколишньому світі, який одночасно і вабив, і лякав” [4, 54]. Зараз у 20-томному виданні творів М. Рильського ми можемо прочитати і поему “Царівна”, і драматичний малюнок “Бенкет”, й ідилію “На узліссі”.

Написано “Бенкет” в липні 1918 р., а навіяний він, на думку Л. Новиченка, “подіями 1917 р., швидше за все боротьбою народу за повалення самодержавства” [4, 51]. Чи справді це так, ми спробуємо з’ясувати, проаналізувавши сюжет цього твору. Починається “Бенкет” зображенням дивної компанії люлей, що сховалися в льоху від пострілів і небезпек, що чигають на них за стінами цього закритого приміщення. Перед нами сім дійових осіб: Поет, дві молоді дівчини, Юнак, Кокотка, П’яниця та Дідусь.

Герої перебувають у ситуації вибору між добром і злом, власними переконаннями й вимогами соціальних обставин, совістю й інстинктом самозбереження. Вони повинні виявити свою громадянську позицію у час, коли відбувається зміна соціальних цінностей. Однак прийняти важливе рішення кожен з них повинен саме в льоху (в замкненому приміщенні, перебуваючи за межею реального життя). Таке символічне відокремлення героїв від соціуму допомагає їм заглянути у глибини власної душі й зрозуміти, чого насправді прагне кожен з них. З іншого боку, це мікромодель суспільства, і кожен персонаж репрезентує певний соціальний тип.

На перший погляд, в товаристві панує загальний гедеоністичний настрій та веселощі. Твір починається закликком поета до розваг:

*Вже, певно, вечір. Гей, пора за діло!
Беріть чарки – в них золоте вино,*

© Тиховська О., 2010.

*Освітлене веселими свічками,
Іскриться ніби райдуга на сонці... [5, 347]*

Його промова переривається пострілом, що лунає за стінами льоху, і поет, вдаючись до сарказму, відзначає:

*І нам оркестр величний приграє
Бадьорий марш воєнний! [5, 347]*

Образ Поета є центральним у драматичному малюнку “Бенкет”, саме з ним пов’язана проблема відповідальності митця перед власним сумлінням та суспільством, до якого він належить. Чи повинен поет брати активну участь у класовій боротьбі, ставати на бік якоїсь ідеології й утверджувати певні соціальні ідеали через власну творчість, якщо сам не вірить у доцільність революційних змагань, – саме таке запитання ставить М. Рильський у цьому творі. Внутрішня дилема, внутрішній конфлікт, що виникають у душі поета, розгортаються на тлі життєвого вибору інших героїв, котрі теж репрезентують певний тип свідомості й соціальний клас.

Поет страждає від безсилля, від нездатності якось вплинути на існуючий у суспільстві стан речей і від неможливості реалізувати власний таланти. Він подібний до людини абсурду, що усвідомлює безперспективність боротьби й намагається жити відповідно до власних морально-етичних норм. “Упевнившись у конечності своєї свободи, – писав А. Камю, – відсутності майбутнього в її бунту й марності свідомості, людина абсурду згодна продовжити свої діяння в тому часі, котрий їй відпущено життям. Тут її поле, місце її дії, звільнене від будь-якого суду, крім власного...” [1, 268] Але якщо людина абсурду, виробивши свої правила життя, продовжує жити, то герой М. Рильського не знає, як узгодити свій світогляд з реаліями нової соціальної дійсності. У душі філософії екзистенціалізму Поет розмірковує:

*А тепер – нікчемний зрадник?
Ну що ж... хай так. Кому мене судити?
Невже мавпам потворним і смішним,
Що вже не раз мої слова судили,
Хоч не для їх мої слова писались... [5, 348].*

Таким чином, М. Рильський відмежовується від типажу героїв реалістично-побутової школи й виводить в образі поета тип нового героя, на думку багатьох тогочасних критиків, антигероя, що не може примирити власні морально-етичні цінності з цінностями юрби. Позиція Поета узгоджується з твердженням Ж.-П.Сартра: “Людина створює себе сама. Вона не створена попередньо й творить себе, вибираючи мораль” ...[6, 340]. Образ поета трагічний, оскільки в його душі нема гармонії, він ніби перебуває на межі двох сценаріїв життя і не наважуються обрати якийсь один. Війна, що відбувається за стінами льоху, загострює внутрішній конфлікт у душі поета. Він прагне щось змінити, але відчувається безсилим:

Як ет
штовхан
дження в
для себе

А. Кам
цей світ
пізнання
ється і па
М. Рильсь
ніше й ар
життя По

Тобто
іркою за
яриком
безглуздо
та оманли
– Один раз
Та платити
Людина бе
де законч
творцем як
ності чере
ється пок
ого:

Та

Поет не
ни розуміє
їну від По
авить якше
тому що зр
точно такий
докій уже не
можливість
зму Юнак
нту, бороть
еруються та

*Так знаю я, що прогримить і згасне
Війна сліпая, й знову між людьми
Настане спокій, – тільки не для мене,
Бо в мене в серці вічно йде війна... [5, 348]*

Як екзистенційний герой, Поет відкриває свої жорстокі істини, що згодом штовхають його до самогубства, що теж є спробою самовираження та утвердження власної життєвої позиції. Вже у другій репліці Поет окреслює сумну для себе перспективу:

*І – знаю я, що цей бенкет – останній,
Останній келих радісних утіх..... [5, 348]*

А. Камю писав: “Світ, який піддається поясненню, хай найхибнішому, – цей світ нам знайомий. Але якщо він раптово позбувається як ілюзій, так і пізнання, людина стає у ньому чужою. Людина вигнана навіки, бо позбувається і пам’яті про втрачену вітчизну, і надії на землю обітовану”... [1, 243]. М. Рильський прийшов до аналогічного висновку кількома десятиліттями раніше й аргументував його в художній формі, зобразивши переломний етап життя Поета.

Тобто цей псевдобенкет у льоху насправді є для Поета поминальною вечіркою за самим собою та власними мріями й ілюзіями. Герой не хоче жити з ярликом “зрадник”, але водночас не хоче брати участі у війні, яку вважає безглуздою, а ідеали, що виголошують революціонери, вважає ілюзорними та оманливими. “Людина – це вічна жертва власних істин, – писав А. Камю. – Один раз визнавши їх, вона вже не в змозі від них відмовитись. За все треба платити. Людина, яка визнала абсурд, віднині прив’язана до нього навіки. Людина без надії, що визнає себе такою, більше не належить майбутньому. Це закономірно. Але водночас вона робить спроби вирватися з того всесвіту, творцем якого є...” [1, 243]. Так, Поет намагається абстрагуватися від реальності через вино й співпереживання іншим героям. Зокрема, коли Юнак намагається покинути “бенкетуючих”, Поет пропонує “товариству” не стримувати його:

Так, може, й треба. Пустимо його? ... [5, 350].

Поет не відмовляє Юнака від його наміру взяти участь у боротьбі, оскільки розуміє, що хлопець вірить у доцільність революційних змагань (на відміну від Поета), отже його дії відповідають його прагненням, устремлінням. І навіть якщо Юнак буде важко поранений, він не пошкодує про своє рішення, тому що зробив те, що вважав за життєво необхідне. “Оскільки світ неостаточно такий, який він є, – зазначав К. Ясперс, – людина сподівається знайти спокій уже не в трансцендентності, а в світі, який вона може змінити, вірячи в можливість досягнення довершеності на землі” [7, 110]. У дусі екзистенціалізму Юнак відмежовується від стереотипів християнської моралі – прагне бунту, боротьби, покладаючись лише на власні сили. Можна сказати, що він керується такою екзистенційною тезою: “Те, що жоден бог за тисячоліття не

зробив для людини, людина робить сама” [7, 114].

Юнак настільки вірить в мету боротьби – волю, що здатен заради неї фанатично вбивати ворогів. Але чи можуть бути виправданими вбивства людей заради будь-якої мети? Це питання залишається у поемі риторичним, оскільки ні Поет, ні П'яниця не поділяють максималізму молодого хлопця. А Юнак не піддається на вмовляння П'яниці, що радить перчекати небезпечний час, і відповідає:

*...Забув ти, видко, що за боротьба,
Во ім'я чого...
Славу дезертира
Куди я діну в теплому гнізді,
Хоч би і втік я од страшної кари? ...*[5, 351].

Юнак, перебуває, так само як і Поет на межі екзистенційного вибору, вибору між життям і смертю – не тільки фізичними, але й духовними. І вони обидва прекрасно усвідомлюють доцільність того, що роблять. Так, Поет відповідає Першій дівчині на докір, що він не йде у слід за Юнаком:

*Я не піду,
Бо й я, здається, знаю, що чиню! ...*[5, 350].

Поет не вірить у ту боротьбу, що точиться за стінами льоху, не поділяє думок повстанців, бо якщо б було інакше, то він не уникав би небезпек. Якщо Юнака привів у льох страх і нерішучість, які йому згодом вдалося перебороти, то Поет потрапив туди із зовсім інших міркувань – він прагнув відсторонення від цієї боротьби. Щоб перебороти свій страх Юнак кілька разів виголошує промову, в якій ніби намагається усовістити інших, але перш за все картає у такий спосіб самого себе:

*Соромно нам у льоху ховатись,
Коли навколо братня леться кров...
Соромно бенкети нам справляти
Під грім гармат і ранених мольби? ...* [5, 347].

Це устремління і Поета, і Юнака до внутрішньої гармонії передбачає узгодження думки та вчинку, і кожен з них по-своєму прагне реформувати оточуючу дійсність згідно з власним внутрішнім законом. Автор поеми підводить нас до висновку, що людина здатна сама проектувати себе, і лише “чесність з собою”, вірність своїм ідеалам може зробити її щасливою. М. Рильський виходить у драматичному малюнку “Бенкет” із тих самих позицій, що й Мерло-Понті, який вважає “людське Я абсолютним джерелом, існування якого не впливає ні з його соціального, ні з психологічного оточення. Навпаки, воно наближається до них і зберігає їх, бо лише Я вносить у буття для себе традицію, яку вибирає, щоб її дотримуватися...” [2, 116].

Услід за Юнаком у вир війни йде Друга дівчина, котра так само вірить, що це єдино правильне рішення – вона кохає Юнака, і бути поруч з ним – це

для неї найважливіше. Поет переконаний, що ці двоє щасливі кожен своїм вибором:

*Додому? Ні. Вона його не кине,
Вона із ним ворожі кулі стріне,
Вона утишить біль глибоких ран...
Йому я заздрю! ... [5, 353].*

Оскільки “прагнення – це щастя, – як стверджує Ф. Ніцше. – Задоволення, що переживається як щастя, – це лише останній момент прагнення. Щастя – це бути суцільним бажанням і замість досягнення щоразу новим бажанням” [3, 138]. Тож прагнення Юнака бути корисним своєму народові і прагнення Другої дівчини бути поряд з коханим і підтримувати його робить їх обох посправжньому щасливими.

Другій дівчині байдуже до війни й тих ідеалів, що за них гинуть за стінами льоху люди, але їй не байдужим є Юнак. Вона є персоніфікованим образом чуттєвості, жіночності і пропонує йому забути про все в її обіймах:

*А хіба я не сонце, мій коханий?
Мене не сонечком хіба ти звав
Тоді – в саду, – коли вечірні хвили
Гойдали віти і серця п'янили ... [5, 348].*

І тому, коли Юнак відмовляється знайти щастя виключно в її коханні, потребуючи реалізації себе як громадянина, Друга дівчина іде з ним.

Рильський, так само як філософи-екзистенціалісти, вбачає в свободі людини вищу життєву цінність і тлумачить людське існування як драму свободи, бо кожен новий етап життя залежить від конкретного вибору й рішення. Так, Поет виголошує думку:

*Нікому не знати,
Якими шляхами
Нам доля судила іти:
Одним воювати,
А другим – склянками
Кружати меди золоті ... [5, 354].*

Поет усвідомлює, що для всіх людей за межами льоху він буде зрадником, але не це спричиняє найбільшу біль у його душі. Йому шкода покидати світ, в якому так багато непізаного, він ще не встиг знайти ідеал “вічної любові”, осягнути свою Самість... Поет любить життя, він тонко відчуває світ і усвідомлює себе як часточку безмежно великого космосу:

*Світ – не тільки ти:
Крім тебе, звірі є, планети, птиці,
Є з'явища такої краси,
Яка тобі дурному і не сниться.
Вмираючи, умій зо співчуттям,*

*Ми тут шукаєм істину в вині
А там шукають у крові любові.
Чи ми знайдем – напевно я не знаю,
Але, напевно, що загублять ти! ...[5, 357].*

П'яниця репрезентує тип людини, яка втікає від реальності, котру не може змінити, і тому вдається до якогось із наркотичних засобів. Трансформована алкоголем (в даному випадку) реальність позбавляє страху й додає віри, свідченням чого є репліки П'яниці, в котрих звучить впевненість, переконаність у власній правоті.

Дідусь у драматичному малюнку "Бенкет" є уособленням обивательської свідомості й водночас хліборобської культури, якій чужою були війна й політичні змагання. Дідуся найбільше цікавить не хто там, за стінами льоху, кого переміг, а

*...чи хатина ціла?
Чи коней хто й корову напував? ...[5, 358]*

Отже, змістом драматичного малюнку "Бенкет" є пошуки, сумніви, прагнення людини зрозуміти себе та свої взаємини з іншими й досягти внутрішньої гармонії. Гурт різних за світоглядом людей, відгороджений від світу стінами льоху, символізує суспільство на передодні кардинальних революційних змін.

Усі герої драматичного малюнку "Бенкет" у душі філософії екзистенціалізму вбачають у власній свободі вищу життєву цінність, кожен з них здійснює свій вибір у межовій ситуації – на грані життя і смерті. Ідейно-емоційна спрямованість характерів, особливо образ Поета, увиразнює політичні переконання самого М. Рильського.

Джерела та література

1. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе о абсурде // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1990. – С.222-319.
2. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття // Зарубіжна філософія XX ст. – К.: Довіра, 1993. – С.114-131.
3. Ницше Ф. Собрание сочинений: В 2 т. – М.: Мысль 1990. – Т. 1. – 832 с.
4. Новиченко Л. Поетичний світ Максима Рильського (1910 – 1941). – К.: Наукова думка, 1980. – 407с.
5. Рильський М. Твори: У 20 т. – К.: Наукова думка, 1983. – Т. 1.
6. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1990. – С.319-345.
7. Ясперс К. Духовна ситуація часу // Зарубіжна філософія XX століття. – К.: Довіра, 1993. – С.100-114.